

ПОЧАТКИ АРХЕОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ЛУЦЬКА

Віктор БАЮК

Адміністрація державного історико-культурного заповідника у м. Луцьку,
вул. Драгоманова, 23, 43016, м. Луцьк, Україна,
e-mail: bayuk.viktor@gmail.com

Зібрано матеріали про найперші археологічні дослідження м. Луцька, що їх проводили вчені тодішньої Російської імперії від середини XIX ст. до початку XX ст. Встановлено, що увагу дослідників привертав насамперед Луцький верхній замок, що було спричинено як історичною пам'яттю, так і спорадичними знахідками в замку цікавих та коштовних речей.

Зазначено, що протягом 1854–1856 рр. тут проводили дослідження з амбітною метою – віднайти гробниці Любарта й інших князів, а роботи ці викликали великий резонанс і стали поштовхом до подальших розкопок.

Відзначено, що надзвичайною є інформація про випадкові знахідки на території Луцького замку, особливо коли вона стосується цінних культових речей. Констатовано, що часто історія знахідок не закінчувалася фактом їх виявлення – цікаві й тогочасні документи щодо з'ясування цінності і, як наслідок, визначення правонаступників чи власників коштовних речей, насамперед у контексті стосунків органів влади та Церкви. Стверджено, що особливої важливості незначні, часто уривчасті та вкрай обмежені відомості про такі знахідки набувають тому, що за відсутності самих речей це чи не єдине джерело для формування об'єктивної історії найперших археологічних досліджень Луцька.

Зазначено, що загалом початковий етап археологічного вивчення Луцька починається від перших відомих досліджень (1854) і триває до XI Археологічного з'їзду, коли всі відомі на той час матеріали чи повідомлення були відповідно систематизовані та видані, а відновлюють археологічне вивчення Луцького замку й історичної частини міста лише у 30-х роках XX ст. учені Польської держави.

Ключові слова: археологічні дослідження, Волинь, Луцький замок, Археологічний з'їзд.

Старе місто в Луцьку, яке 26 березня 1985 р. оголошено комплексом пам'яток Державного історико-культурного заповідника у м. Луцьку, – не лише унікальна пам'ятка монументального оборонного, культового та світського будівництва, а й цінний об'єкт археологічної спадщини [Баюк, 2016б, с. 125]. Комплекс заповідника, що складається з верхнього й околиного замків та низки пам'яток культурної спадщини, – ядро міста, місце його зародження та розвитку, своєрідний виток сучасного Луцька.

Надзвичайно цікаві й водночас найменш вивчені результати найперших археологічних робіт на теренах сучасного Волинського краю. Донедавна вважали, що їхня історія розпочалася випадковим відкриттям 1852 р. на території Луцького замку гробниці, яку сучасники помилково приписували Луцькому єпископові Кирилові Терлецькому [Баюк, 2010, с. 123]. Проте, як з'ясувалося, ішлося про виявлення намогильної плити єпископа зовсім не у Луцьку, а неподалік с. Куп'ятичі (Купяцічы) Пінського р-ну Брестської обл. [Луцик 2020]. Відтак, датою перших археологічних досліджень варто вважати 1854 р., коли тут працював київський археолог Потапов, який «... По рассказам старожилов Луцкаго уезда ... отыскивал в Луцком замке, на том месте, где была церковь св. Иоанна Богослова, могилу князя Любарта, которую будто бы и нашол» [Рогге, 1878, с. 162].

У 1855 р., опираючись на запис від 1591 р., який він відкрив, що в соборній церкві Йоана Богослова перебувають «тела змерлых господарей христианских, великих князей Русских и

гробы их» [Левицкий, 1903, с. 83], делегат Київської археографічної комісії (Тимчасової комісії для розгляду давніх актів), професор Київського імператорського університету Святого Володимира Микола Іванишев запропонував комісії профінансувати та провести тут археологічні розкопки «с целью открытия упомянутых великокняжеских погребений». Та доручила проведення цих робіт самому М. Іванишеву, який був відомим досвідченим археологом, й асигнувала необхідний обсяг фінансування.

Прибувши до Луцька на початку вересня, М. Іванишев після 16-ти днів розкопок відкрив склеп із нішами для гробниць, що примикав до східної частини храму та оточував його вівтар.

Олександр Цинкаловський повідомляє: «Іванішів розкопав частину фундаментів церкви Іоанна Богослова на замковому подвір'ї, але з огляду на те, що були вони засипані грубою верствою заваленої церкви, припинив роботу». Орест Левицький, аналізуючи результати даних, й оперуючи недостовірною інформацією про відкриття 1852 р., стверджував, що було виявлено ту ж гробницю, куди «безо всяких раскопок давно уже проникали любопытные горожане и где ими была открыта (и вероятно, ограблена) гробница Кирилла Терлецкого» [Левицкий, 1903, с. 84].

Із серпня 1856 р. роботи продовжував завідувач музею старожитностей при вказаному університеті Яків Волошинський, який і знайшов «гробовець, прикритий камінною плитою, й олов'яну скриню, а в ній таку ж дошку з написом, якого не міг відчитати. Там же знайдено окуття церковних книжок...» [Цинкаловський, 1986, с. 49]. Замальовки гробниці були передані на зберігання до архіву комісії [Терський, 2006, с. 12]. Яків Волошинський та Микола Іванишев на перших порах притримувалися версії, що знайдений «гробовець» і є могилою Любарта Гедеміновича [Краткий отчет..., 1858, с. 15–17], однак пізніше відмовилися від такої інтерпретації знахідки.

Сьогодні вкрай важко об'єктивно оцінити проведені дослідження, передовсім через обмаль збереженої до нашого часу інформації та повну відсутність будь-яких археологічних колекцій чи окремих знахідок [Баюк, 2016, с. 387–388], однак, що важливо, систематичні археологічні розкопки Волині було започатковано [Терський, 2010, с. 23].

Короткий аналіз цих робіт містить Архів Південно-Західної Русі, де в коментарях до скарги єпископа Кирила Терлецького на луцького старосту Олександра Семашка про недостойні дії щодо нього та храму Йоана Богослова від 24 квітня 1591 р. знаходимо: «По распоряженію Господина Киевскаго Военного, Подольскаго и Волынскаго Генераль-Губернатора, сделано было археологическое исследование в древнем замке Луцком для открытия упоминаемых в этом акте гробниц. Оказалось, что древняя церковь Св. Иоанна Богослова была истреблена пожаром, что под церковью находился погребальный склеп, засыпанный в последствии времени, при постройки новой церкви, которая не была окончена. В открытых развалинах ничего замечательного не отыскано. Подробное описание этого исследования изложено в отчетах Университета Св. Владимира за 1856 и 1857 годы» [Архів Південно-Західної Русі, 1859, с. 291].

Володимир Антонович доповнює інформацію про ці дослідження таким повідомленням: «... во время раскопки он [Волошинський – В. Б.] собрал в замке 30 монет польских и брадебурских и 1 трансильванскую XVII–XVIII ст.» [Антонович, 1901, с. 48]. На цьому розкопки закінчилися, хоча сам Волошинський не вважав їх такими і просив комісію звернутися до Волинського губернатора з проханням забезпечити міри з охорони та збереження залишених відкритих фрагментів споруди. На цьому місці, за свідченням Л. Маслова, польська влада встановила хрест із написом польською мовою: «... як каже легенда, тут спочиває князь Любарт, основник цього замку 1324–1386», який проіснував до Другої світової війни [Маслов, 1939, с. 17].

Невдалі, навіть за свідченням сучасників подій, перші розкопки залишків храму дещо стримали інтерес дослідників до старожитностей Луцька та відклали на тривалий час їх

продовження. Одночасно для тематики мого дослідження важливі повідомлення про випадкові археологічні знахідки, особливо на території замку та давньої частини міста.

Спробу систематизації всіх відомих йому археологічних матеріалів та об'єктів зробив В. Антонович, уклавши в 1901 р. «Археологічну карту Волинської губернії». Поряд з описом пам'ятки автор подає інформацію про випадкові знахідки на території замку. Йдеться про виявлену свинцеву дощечку з надписами: «В фундаментах той же церкви [І. Богослова – В. Б.] в 1840 г. найден был свинцовый ящик и в нем свинцовая доска с славянской надписью, которая осталась не разобранною; неизвестно куда девалась затем доска», котра цілком імовірно могла слугувати закладною дошкою при закладці нового храму 1776 р., яку знайшов пізніше при розкопках Я. Волошинський, а також про предмети із золота: «В 1861 г в замке найдены 5 золотых блях (по-видимому, обломков окладов церковной книги), покрытых узорами и крестами греческой работы XII ст.» [Антонович, 1901, с. 48].

Про ще одну знахідку подає детальну інформацію Орест Левицький. Цитуючи лист Волинського єпископа Антонія до київського, подільського і волинського генерал-губернатора князя Іларіона Васильчикова від 9 грудня 1860 р., автор вказує, що «в октябре... 1859 г. солдаты луцкой инвалидной команды... за восточным фундаментом церкви бывшего собора... нашли полуковчежець из чистаго лучшего золота и такую же золотую дощечку, всего весом 20 лотов, с изображением по концам их крестов» [Лист єпископа Антонія від 9 грудня 1860 р.; Левицький, 1863, с. 87–88]. Лот широко застосовувався при визначенні поштового збору залежно від ваги кореспонденції у Російській імперії протягом другої половини XVIII – початку ХХ ст. і дорівнював 12,79 г. Так, вказані знахідки могли мати вагу рівно у чверть кілограма золота. Спроби генерал-губернатора запропонувати викупити знахідки музейним установам не увінчалися успіхом – ректор Університету святого Володимира Микола Бунге та міністр імператорського двору граф Володимир Адлерберг відповіли відмовами в закупці знахідки з аналогічних мотивів як «лишенные всякого археологического контекста» [Лист графа Адлерберга від березня 1861 р.; Левицький, 1863, с. 88–89]. Не знаючи, як розпорядитися знахідками і, вірогідно, не бажаючи передавати їх у власність луцького соборного храму як того вимагав єпископ Антоній, Васильчиков відправляє артефакти Волинському губернаторові князю Михайлові Друцькому-Соколинському з листом від 22 квітня 1861 р., у якому просив останнього вирішити питання про їх передачу в судовому порядку [Лист князя Васильчикова від 22 квітня 1861 р.; Левицький, 1863, с. 90]. Із цим повідомленням подальший шлях зазначених цінностей втрачено.

Місце знахідки можна ідентифікувати за результатами досліджень Собору Йоана Богослова М. Малевської. В основному кресленні виявленого храму 1985 р. чітко відмічено місце перекопу – квадратної ями розмірами 4,5×4,5 м у південно-східній частині вівтаря [Малевська, 1885, с. 40, рис. 4а]. Під час робіт солдатів луцької інвалідної команди сильно пошкоджено вівтар домонгольського храму й розбито одну з вівтарних ніш, де з великою долею імовірності й було знайдено вказані вироби. Тотожні мистецькі характеристики знахідок (золоті, оформлені стилізованими хрестами речі) та місце віднайдення безпосередньо у вівтарній ніші безсумнівно вказують на їхнє культове походження і пряме відношення до церковних предметів храму Йоана Богослова.

Надзвичайно цікава інформація про знахідки у Луцьку в середині ХІХ ст. двох бойових кольчуг. До території Старого міста цілком може відноситися подана в Каталозі зброї музею імені Любомирських ціла кольчуга з р. Стир: «*Koszulka zelazna (kolcza zbroja) wydobyta z rzeki Styru w Lucku, dar p. Edmunda Liwiskiego*» [Katalog..., 1878, s. 71], що нині зберігається у фондах Львівського історичного музею. Ця знахідка, разом з іншою подібною кольчугою, увійшла до класичного видання А. Кіріпнікова «Древнерусское оружие» з датуванням ХІ–ХІІІ ст. [Кіріпніков, 1971, № в каталозі 73]. Святослав Терський відносить її за низкою ознак до спорядження вершника й датує ХV–ХVІ ст.

Про цікаву знахідку в замку 1905 р. повідомляв № 2 часопису «Волинь» за 1939 р. Оригінал джерела не зберігся, цитую виписку з архіву заповідника наукового співробітника Б. Сайчука: *«Во время исследования Замка в 1906 г. рядом с крестом выкопано седло, украшенное сереб. орнаментированными бляшками, сереб. уздечку, а также сосуд с монетами. Клад передан в петербургский музей».*

Як видно з історії однієї випадкової знахідки (чи знахідок?), значно зростає інтерес до археологічних предметів. Цей процес став можливим із зародженням укінці XIX ст. української національної історичної школи та зацікавленістю дослідників в історії своїх етнічних земель і власного народу. Зокрема, у Житомирі 2 січня 1894 р. відбулося офіційне відкриття Волинського церковно-археологічного товариства (головою обрано М. Барського), яке, згідно зі своїм статутним завданням, *«... Розшукує й оприлюднює пам'ятки до цих пір невідомі, а також і збірки матеріалів церковно-історичних, церковно-археологічних і етнографічних, що зберігається в різних установах і в приватних осіб, дає їм оцінку і вирішує, яке може бути зроблене з них, відповідно до мети товариства використання»* [Гаврилюк, 2008, с. 187].

Важливим напрямом роботи товариства було також відкриття Волинського єпархіального давньосховища, куди потрапляли цінні археологічні й історичні предмети зі всієї губернії. Завдяки проведенню каталогізації таких речей, яка проводилася при їх надходженні, та, особливо, друку О. Фотинським цих достатньо інформативних каталогів у низці випусків Волинських єпархіальних відомостей маємо описи окремих предметів, зокрема і переданих із Луцька та Луцького повіту [Фотинский, 1899, № 11–21].

У 1897–1898 рр. при сприянні Волинського церковно-археологічного товариства дружина професора Антоновича Катерина Мельник-Антонович провела перші фахові археологічні дослідження в м. Луцьк і його найближчих околицях. Зокрема, на місті літописного кургану Романівка, в ур. Свята гора, вона дослідила заглиблене житло з керамікою типу Лука Райковецька, однак інформація Іпатіївського літопису щодо легендарного коня князя Андрія Боголюбського не підтвердилася [Мельник, 1901а, с. 497–513]. Також у поле зору дослідниці потрапили курганні могильники – вона розкопала значну кількість насипів поблизу сіл Гірка Полонка, Городище, Городок, Усичі, Крупа, Теремне, Вишнів, Борохів і Піддубці, описала речовий поховальний інвентар VIII–XIII ст. та здійснила описи курганних груп [Мельник, 1901б, с. 552–571]. Цінність цих розкопок у тому, що матеріали з них стали своєрідним еталоном у вивченні давньоруських могильників Волині в пізніший час [Кучінко, 2009, с. 189].

Не менш важливий і той факт, що результати цих робіт, разом із систематизацією коротких даних про відомі пам'ятки й випадкові знахідки в означеному роботою регіоні стали основою Володимирові Антоновичу для складання Археологічної карти Волинської губернії. Ця робота і зараз одне з основних джерел для вивчення археології Волині та, без сумніву, залишатиметься такою і надалі.

За пропозицією В. Антоновича (що було пов'язано і зі значними успіхами в роботі К. Мельник) у січні 1897 р. попередній комітет з організації XI Археологічного з'їзду акцентував увагу на вивченні старожитностей Волині. Спочатку його планували провести в Луцьку, але у зв'язку з віддаленістю міста від великих наукових центрів перенесли до Києва.

На з'їзді, що відбувся у стінах Університету святого Володимира в Києві, делегатами від Волині були відомі краєзнавці й дослідники: А. Волянський, С. Гамченко, Л. Житинський, М. Коробка, І. Леонтьев, Б. Прушинський, Е. Руліковський, М. Теодорович, С. Уваров [Фотинский, 1899, № 35]. Від Волинського церковно-археологічного товариства делегатом обрали О. Фотинського. Він також організував виставку волинських старожитностей, виступив із доповіддю, а також виконував на з'їзді обов'язки вченого секретаря секції історико-географічних й етнографічних старожитностей, на якій головував видатний український історик Дмитро Багалій [Костриця, 2005, с. 47].

Окрім професійних істориків, низку досліджень представляв уродженець Підгайців біля Луцька Казимир-Ян Корвін-Піотровський (1855–1922). Його доповіді – «Територія Волині у княжі часи», «Археологічні пам'ятки Луцька», «Городище і так звана Вітольдова Башта, Вітольдів Гай у с. Великі Підгайці Луцького повіту» – заторкували маловивчені й на сьогодні проблеми. З невідомих причин жодна з них не була опублікована в публікаціях з'їзду.

Значну роль у збереженні культурної спадщини міста відіграло відроджене в 1873 р. Луцьке хрестовоздвиженське братство, яке своїми силами у 1890 р. організувало «давньосховище» (збірку предметів старовини на зразок Волинського єпархіального давньохранилища, що діяло в губернському Житомирі). До нього на збереження потрапляли передовсім культові церковні предмети, а також випадкові викопні знахідки. Діяльність братчиків дала можливість певною мірою систематизувати стародавні речі, однак їх більшість у дусі часу продовжувала зосереджуватись у приватних колекціях і збірках. Надзвичайно важливим для збереження історичної пам'яті був напрям роботи братства з ознакування пам'ятними хрестами й обелісками місця розташування давніх храмів Луцька [Отчет..., 1893, с. 25].

Отже, як бачимо, увага до предметів старовини була спричинена як найпершими археологічними дослідженнями Луцька, де, на думку дослідників, відразу вдалося виявити могилу будівничого Луцького замку Дмитра-Любарта, так і неодноразовими знахідками ефектних археологічних предметів. Початковий етап археологічного вивчення Луцька починається від перших відомих досліджень (1854) і триває до XI Археологічного з'їзду, коли всі відомі на той час матеріали чи повідомлення були відповідно систематизовані й видані. Відновили археологічне вивчення Луцького замку та історичної частини міста лише у 1930-х роках учені Польської держави.

ЛІТЕРАТУРА

Антонович, В. (1901). Археологическая карта Волынской губернии. Труды XI Археологического съезда в Киеве, 1, 36–133.

Баюк, В. (2010). Археологічні дослідження Луцька (історія та сьогодення). *Краєзнавство: науковий журнал*, 1–2, 123–129.

Баюк, В. (2016а). Фондова група «Археологія» Державного історико-культурного заповідника у м. Луцьку. Матеріали і дослідження археології Прикарпаття і Волині, 20, 387–393.

Баюк, В. (2016б). Нові дослідження археологічної спадщини на території Державного історико-культурного заповідника у м. Луцьку. *Вісник рятівної археології (Acta archaeologiae conservativa)*, 2, 125–139.

Гаврилюк, С. (2008). *Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX – початок XX ст.)*, Луцьк, 536 с.

Кирпичников, А. Н. (1971). *Древнерусское оружие. Доспех, комплекс боевых средств IX–XIII вв.* 3, Ленинград, 92 с.

Костриця, М. Ю. (2005). Волинське церковно-археологічне товариство та його роль у розвитку краєзнавства. *Краєзнавство*, 1–4, 43–50.

Краткий отчет, читанный в торжественном собрании Императорского Университета Св. Владимира 10 июня 1857 года. (1858). Київ: типографія Університету Святого Володимира.

Кучінко, М. (2009). Відомі археологи – дослідники слов'яно-руського періоду історії Волині. *Минуле і сучасне Волині та Полісся*. Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. Матеріали до відзначення 20-річчя від часу створення. Спеціальний випуск. Луцьк, 189–190.

Левицький, О. (1903). История одного древняго волынского храма. *Киевская старина*, 80, 70–90.

Лист Волинського єпископа Антонія до Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора князя Іларіона Васильчикова від 9 грудня 1860 року. В: Левицький, О. (1903, январь). История одного древняго волынского храма. *Киевская старина*, 80, 70–90.

Лист Міністра імператорського двору графа Володимира Адлерберга до Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора князя Іларіона Васильчикова від березня 1861 року. В: Левицький, О. (1903). История одного древняго волынского храма. *Киевская старина*, 80, 70–90.

Лист Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора князя Іларіона Васильчикова до Волинського губернатора князя Михайла Друцького-Соколинського від 22 квітня 1861 року. В Левицький, О. (1903). *История одного древняго волынского храма. Киевская старина*, 80, 70–90.

Луцик І. (2020). 1852 рік – перше археологічне відкриття у Луцьку. Чи справді це так? *Хроніки Любарта*. 20 листопада 2020. Дата звернення – 25 лютого 2021. URL: <https://www.hroniky.com/news/view/20357-1852-rik-pershe-arkheolohichne1-vidkryttia-u-lutsku-chy-spravdi-tse-tak>

Малевская, М. (1985). *Отчет о работе Волынского отряда архитектурно-археологической экспедиции 1985 года. Раскопки церкви Ивана Богослова в Луцком замке*. Науковий архів Адміністрації державного історико-культурного заповідника у місті Луцьку, 138, 67 арк.

Маслов, Л. (1939). *Архітектура старого Луцька*, Львів, 52 с.

Мельник, Е. (1901). Раскопки в земле Лучан, произведенные в 1897–1899 гг. *Труды III Археологического съезда в Киеве*, 1, 479–513.

Мельник, Е. (1901). Дневник раскопок в земле Лучан, произведенны в 1897–1899 гг. *Труды III Археологического съезда в Киеве*, 1, 514–576.

Отчет о деятельности Луцкого православного Крестовоздвиженского братства за 1891–1892 годы. (1893). Киев, 93 с.

Рогге, Н. Г. (1878). Материалы для археологии Волыни. *Труды III Археологического съезда в Киеве*, 1, 161–169.

Скарга єпископа Кирила Терлецького про те, що в свято Світлої Неділі Староста Луцький Олександр Семашко не дозволяв відправляти службу в соборному храмі, морив голодом єпископа, заводив в притворах церковних музику і танці і наказав гайдукам стріляти по соборній церкві. Огляд і донесення возного. 1591, квітня 24. (1859). Архів Південно-Західної Русі. Акти, що відносяться до історії православної церкви в Південно-Західній Росії. Київ, 1/1, 555 арк.

Терський, С. (2006). *Лучеськ Х–ХV ст.*, Львів, 252 с.

Терський, С. (2010). *Історія археологічних досліджень та історичного краєзнавства Волині*, Львів, 380 с.

Фотинский, О. (1899). Краткое описание памятников древности, поступивших в Волынское Епархиальное древнехранилище от 1 августа 1894 по 1 ноября 1898 г. *Волынские епархиальные ведомости*, 11–21, Кременець.

Фотинский, О. (1899). Волынь на XI Археологическом съезде в г. Киеве. *Волынские епархиальные ведомости*, 35.

Цинкаловський, О. (1986). *Стара Волинь і Волинське Полісся*, 2, Вінніпег, 578 с.

Katalog broni w Muzeum imienia Lubomirskich (1878). Lwow, 78 s.

REFERENCES

Antonovich, V. (1901). Arxeologicheskaya karta Voly'nskoj gubernii. *Trudy' XI Arxeologicheskogo s'ezda v Kieve*, 1, 36–133. (in Russian).

Baiuk, V. (2010). Arkheolohichni doslidzhennia Lutska (istoriia ta sohodennia). *Kraieznavstvo: naukovyi zhurnal*, 1–2, 123–129. (in Ukrainian).

Baiuk, V. (2016a). Fondova hrupa «Arkheolohiia» Derzhavnoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka u m. Lutsku. *Materialy i doslidzhennia arkheolohii Prykarpattia i Volyni*, 20, 387–393. (in Ukrainian).

Baiuk, V. (2016b). Novi doslidzhennia arkheolohichnoi spadshchyny na terytorii Derzhavnoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka u m. Lutsku. *Visnyk riativnoi arkheolohii (Acta archaeologiae conservative)*, 2, 125–139. (in Ukrainian).

Havryliuk, S. (2008). *Istorychne pam'iatkoznavstvo Volyni, Kholmshchyny i Pidliashshia (XIX – pochatok XX st.)*, Lutsk, 536 p. (in Ukrainian).

Kirpichnikov, A. N. (1971). *Drevnerusskoe oruzhie. Dospex, kompleks boevy'x sredstv IX–XIII vv.* 3, Leningrad, 92 p. (in Russian).

Kostrysia, M. Yu. (2005). Volynske tserkovno-arkheolohichne tovarystvo ta yoho rol u rozvytku kraieznavstva. *Kraieznavstvo*, 1–4, 43–50. (in Ukrainian).

Kratkij otchet, chitannyj v torzhestvennom sobranii Imperatorskogo Universiteta Sv. Vladimira 10 iyunya 1857 goda. (1858). Kyiv: tipohrafiia Universytetu Sviatoho Volodymyra. (in Russian).

Kuchinko, M. (2009). Vidomi arkheolohy – doslidnyky slov'iano-ruskoho periodu istorii Volyni. *Mynule i suchasne Volyni ta Polissia*. Volynska oblasna orhanizatsiia Natsionalnoi spilky kraieznavtsiv Ukrainy. Materialy do vidznachennia 20-richchia vid chasu stvorennia. Spetsialnyi vypusk. Lutsk, 189–190. (in Ukrainian).

Levicz'kij, O. (1903). Istoriya odnogo drevnyago voly'nskogo xrama. *Kievskaya starina*, 80, 70–90. (in Russian).

Lyst Volynskoho yepyskopa Antonii do Kyivskoho, Podilskoho i Volynskoho heneral-hubernatora kniazia Ilariona Vasylychynova vid 9 hrudnia 1860 roku. V: Levytskyi, O. (1903, yanvar). Ystoryia odnogo drevniaho volynskoho khrama. *Kyevskaia starina*, 80, 70–90. (in Russian).

Lyst Ministra imperatorskoho dvoru hrafa Volodymyra Adlerberha do Kyivskoho, Podilskoho i Volynskoho heneral-hubernatora kniazia Ilariona Vasylychynova vid bereznia 1861 roku. V Levytskyi, O. (1903,). Ystoryia odnogo drevniaho volynskoho khrama. *Kyevskaia starina*, 80, 70–90. (in Russian).

Lyst Kyivskoho, Podilskoho i Volynskoho heneral-hubernatora kniazia Ilariona Vasylychynova do Volynskoho hubernatora kniazia Mykhaila Drutskoho-Sokolynskoho vid 22 kvitnia 1861 roku. V Levytskyi, O. (1903, yanvar). Ystoryia odnogo drevniaho volynskoho khrama. *Kyevskaia starina*, 80, 70–90. (in Russian).

Lutsyk I. (2020). 1852 rik – pershe arkheolohichne vidkryttia u Lutsku. Chy spravdi tse tak? *Khroniky Liubarta*. 20 lystopada 2020. Retrieved February 25, 2021, from <https://www.hroniky.com/news/view/20357-1852-rik-pershe-arkheolohichne1-vidkryttia-u-lutsku-chy-spravdi-tse-tak> (in Ukrainian).

Malevskaia, M. (1985). *Otchet o rabote Voly'nskogo otryada arkhitekturno-arxeologicheskoy e'kspeditsii 1985 goda. Raskopki cherkvi Ivana Bogoslova v Luczkom zamke*. Naukovyi arkhiv Administratsii derzhavnoho istoriko-kulturnoho zapovidnyka u misti Lutsku, 138, 67 ark. (in Russian).

Maslov, L. (1939). *Arkhitectura staroho Lutska*, Lviv, 52 p. (in Ukrainian).

Mel'nik, E. (1901). Raskopki v zemle Luchan, proizvedenny'e v 1897–1899 gg. *Trudy' III Arxeologicheskogo s'ezda v Kieve*, 1, 479–513. (in Russian).

Otchet o deyatel'nosti Luczkogo pravoslavnogo Krestovozdvizhenskogo bratstva za 1891–1892 gody'. (1893). Kiev, 93 p. (in Russian).

Rogge, N. G. (1878). Materialy' dlya arxeologii Voly'ni. *Trudy' III Arxeologicheskogo s'ezda v Kieve*, 1, 161–169. (in Russian).

Skarha yepyskopa Kyryla Terletskoho pro te, shcho v sviato Svitloi Nedili Starosta Lutskyi Oleksandr Semashko ne dozvoliv vidpravliaty sluzhbu v sobornomu khrami, moryv holodom yepyskopa, zavodyv v pryvtorakh tserkovnykh muzyku i tantsi i nakazav haidukam striliaty po sobornii tserkvi. Ohliad i donesennia voznoho. 1591, kvitnia 24. (1859). Arkhiv Pivdenno-Zakhidnoi Rusi. Akty, shcho vidnosiatsia do istorii pravoslavnoi tserkvy v Pivdenno-Zakhidnii Rossii. Kyiv, 1/1, 555 ark. (in Ukrainian).

Terskyi, S. (2006). *Luchesk X–XV st.*, Lviv, 252 p. (in Ukrainian).

Terskyi, S. (2010). *Istoriia arkheolohichnykh doslidzhen ta istorichnoho kraieznavstva Volyni*, Lviv, 380 p. (in Ukrainian).

Fotinskij, O. (1899). Kratkoe opisanie pamyatnikov drevnosti, postupivshix v Voly'nskoe Eparxial'noe drevnexranilishhe ot 1 avgusta 1894 po 1 noyabrya 1898 g. *Voly'nskie eparxial'ny'e vedomosti*, 11–21, Kremenecz'. (in Russian).

Fotinskij, O. (1899). Voly'n' na XI Arxeologicheskome s'ezde v g. Kieve. *Voly'nskie eparxial'ny'e vedomosti*, 35. (in Ukrainian).

Tsynkalovskiy, O. (1986). *Stara Volyn i Volynske Polissia*, 2, Vinnipeh, 578 p. (in Ukrainian).

Katalog broni w Muzeum imienia Lubomirskich (1878). Lwow, 78 p. (in Polish).

Стаття: надійшла до редакції 17.10.2021
прийнята до друку 21.04.2022

THE BEGINNING OF ARCHAEOLOGICAL STUDY OF LUTSK

Viktor BAIUK

*Administration of National historical and cultural preserve in Lutsk,
Drahomanova Str., 23, 43016, Lutsk, Ukraine,
e-mail: bayuk.viktor@gmail.com*

The report contains materials about the first archaeological research of Lutsk, conducted by scientists of the Russian Empire from the mid-nineteenth to early twentieth century. The attention of researchers was attracted primarily by Lutsk Upper Castle, which was caused by both historical memory and sporadic finds in the castle of interesting and valuable things.

During 1854–1856, research was conducted here with the ambitious goal of finding the tomb of Lubart and other princes. These works caused a great resonance and became the impetus for further excavations.

Information about accidental finds on the territory of Lutsk Castle is extraordinary, especially when it concerns valuable cult objects. Often the history of finds did not end with the fact of their discovery. The documents of the time to clarify the value are interesting, and as a consequence, the identification of successors or owners of valuables, especially in the context of government and church. Insignificant, often fragmentary and extremely limited information about such finds becomes especially important because in the absence of the things themselves this is almost the only source for the formation of an objective history of the earliest archaeological research in Lutsk.

In general, the initial stage of archaeological study of Lutsk begins with the first known research (1854) and lasts until the XI Archaeological Congress, when all materials or reports known at that time were systematized and published accordingly.

The restoration of the archaeological study of Lutsk Castle and the historical part of the city took place only in the 1930s by scientists of the Polish state.

Key words: archaeological research, Volyn, Lutsk Castle, Archaeological Congress.